

1·2

31 / 1986

***Slovenský
národopis***

Na Slovensku poznáme mnohé kultúrne a umelecké prejavy, ktorých existenciu a vývin počas mnohých stáročí charakterizuje spoločný, základný tvorivý princíp — princíp tradície. Možno však medzi nimi nájsť i také, ktoré názornejšie ako iné dokladajú uvedený princíp stabilitou určitých prvkov tradície, vytvárajúc tým ich znakovosť v oblasti výtvarnej kultúry ľudu, ale i národnej výtvarnej tvorby vôbec. Medzi takéto patria napr. niektoré segmenty tradičných ornamentálnych motívov, ako aj niektoré základné segmenty tradície kultúry odievania. Tieto dva okruhy tradícií sú i pre dnešok vnímateľné a použiteľné; v rôznych tvarových a funkčných variantoch dotvárajú charakter súčasného životného prostredia, kultúry a spôsobu života socialistickej spoločnosti v našej vlasti.

V poslednom tisícročí doklady o uvedených okruhoch tradícií kultúry a umenia možno na Slovensku sledovať pomerne kontinuálne zo storočia na storočie. Ich autentickosť overuje archeológia, historiografia, dejiny umenia i etnografia. Výber obrazových dokladov, ktorý prikladáme k nášmu bloku príspevkov o tradícii, nazvanému „Tradície — k otázkam teórie a praxe ich pôsobenia v socializme“, má za cieľ doplniť teoretické poznatky a poukázať na korene, kontinuitu i zmeny súvisiace s fungovaním jednotlivých ornamentálnych motívov a základu odevných stereotypov v konkrétnom časovom úseku a v konkrétnych, niekedy i odlišných kultúrnych a etnických spoločenstvách, ale najmä poukázať na ich udivujúcu tvorivú variatívnosť v ľudovej ornamentike a v ľudovom odevu na Slovensku od konca 18. do 1. pol. 20. stor.

Na obálke: 1. strana: Detail súseku, Drevo farbené hnedo, žltá a červeno. Haluzice, okr. Trenčín, koniec 19. stor. SNM Bratislava. Foto O. Šilingerová

4. strana: Detail súseku s vruborezovým dekorom poloblúkových roziet a solárnych motívov. Krná, okr. Lučenec, okolo pol. 19. stor. SNM Bratislava. Foto O. Šilingerová

Výber obrazových dokladov je z pripravovaných prác S. Kovačevičovej O vývine slovenskej ornamentálnej motiviky; Život a kultúra ľudu na Slovensku v ikonografických dokladoch (VIII.—XVIII. storočie). Texty k ilustráciám napísala S. Kovačevičová.

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emilia Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

**VEDA
VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA**

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

TRADÍCIE — K OTÁZKAM TEÓRIE A PRAXE ICH PÔSOBNENIA V SO- CIALIZME

Úvod (Božena Filová)	7
Cirbes, Vladimír: Úvod ku konfe- rencii	9
Filová, Božena: Tradícia a potreba jej teoretickej i praktickej interpre- tácie	13
Aruťunov, Sergej Alexandrovič: Vzťah tradície a inovácie a rotačný mechanizmus ich vzájomného pôsob- nia	33
Várossová, Elena: Tradícia ako ka- teória filozofie dejín a národa	40
Marcelli, Miroslav: Tradície a prob- lém kontinuity vývoja	46
Kamenec, Ivan: Vzťah historiogra- fie k historickým tradíciám	52
Horváth, Pavel: K niektorým otáz- kam historických tradícií na Sloven- sku	60
Malová, Darina: Miesto a funkcia politických tradícií v štruktúre poli- tickej kultúry	68
Čistov, Kirill Vasilievič: Tradícia vo svetle folkloristickej teórie	78
Frolec, Václav: Tradície o lidové kul- tuře a tradície lidové kultúry	84
Horváthová, Emília: Dynamika tradície v oblasti duchovnej kultúry	92
Leščák, Milan: Hodnotové a znakové aspekty skúmania etnokultúrnych tra- dícií	105
Mrlíán, Rudolf: Dramatické umenia vo svetle tradícií	115
Burlas, Ladislav: Naše hudobné de- dičstvo	123
Bakoš, Ján: Tradícia a umeleckohis- torické vedomie na Slovensku	128
Biathová, Katarína: Umelecká au- tenticita a úkaz opakovania v stre-	

dovekom výtvarnom umení	137
Kusý, Ivan: Tradícia a literárne de- dičstvo	149
Marčok, Viliam: Tradícia a kontinui- ta v socialistickom realizme	152
Kon, Igor Semionovič: Kontinuita kultúry a problémy etnografie detstva	163
Baláž, Ondrej: Funkcia tradícií vo výchove	178
Jakubíková, Kornélia: Funkcia tradície v obyčajach životného cyklu človeka	191
Botík, Ján: Sociálna migrácia ako či- niteľ fungovania tradícií ľudovej kul- túry	196
Danglová, Oľga: Vzťah tradície a módy	202
Kovačevičová, Soňa: Etnografic- ký atlas Slovenska ako prostriedok spoznávania tradícií spôsobu života a kultúry ľudu	218
Urbančová, Viera: K funkcii tra- dície v dejinách etnografie	227
Burlasová, Soňa: Kontinuita folk- lórnej tradície	233
Beneš, Bohuslav: Tradície a inovační procesy ve folklóru	240
Liba, Peter: K niektorým otázkam vý- vinu a pokroku v literárnej tradícii	249
Nogé, Július: Tradícia a literatúra pre deti	257
Kopál, Ján: Tradícia a vývin v tvor- be a recepcii literatúry pre deti a mlá- dež	262

MATERIÁLY

Žilák, Ján: Tradícia výroby drevené- ho riadu v Českom Brezove	269
---	------------

DISKUSIA

123 Habovštiak, Anton: Nárečové areá- ly a etnografia	278
128 Rípková, Ivor: O niektorých aspektoch vzťahu etnografie a lingvistickej kar- patológie	286

RECENZIE A REFERÁTY

Ivana Holzbachová, Člověk a dějiny (Václav Frolec)	292
K. Marešová, Uherské Hradiště — Sady (Vladimír Turčan)	295
J. Žudel, Stolice na Slovensku (Juraj Podobá)	296
Krupinské prísne právo (Juraj Podobá)	297
Bratislava Mateja Bela (Jarmila Paličková - Pátková)	298
J. Stoklasa, Společenský rozvoj a životní prostředí (Peter Slavkovský)	299
J. Musil a kol., Lidé a sídliště (Peter Salner)	300
L. Tomek, Čí ruku do ohně (Peter Salner)	301
Amazonky (Zora Vanovičová)	302
K. Biathová, Maliarske prejavy stredovekého Liptova (Jiří Langer)	304
M. Togner, Historický nábytok (Jarmila Paličková - Pátková)	305
Š. Holčík, Příbory (Adam Pranda)	306
Lubojsc, bože, lubojsc, jaka je presladka (Mikuláš Mušíinka)	308
Chvála vína (Ema Drábiková)	310
Pohádky, povídky a humorky ze Slezska (Viera Gašparíková)	311
L. Dancs — Z. Németh, Orié šuhaj... (Soňa Burlasová)	312
Kde na jabloních harmoniky rostou (Viera Gašparíková)	314
Narodna tvorčist ta etnografija 1983 (Mikuláš Nevrlý)	315
Létopis „Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung (František Kalesný)	317
Zeitschrift für Volkskunde (Peter Salner)	319
Číslo a myšlení (Peter Salner)	320
A. D. Švejcar — L. B. Nikolskij, Úvod do sociolingvistiky (Zuzana Beňušková)	321
Z. Ács, Nemzetiségek történelmi Magyarországon (Marta Sigmondová)	322
I. Balassa, Die Lohnernte in Ungarn bis 1945 (Peter Slavkovský)	323
H. Maeder — R. Kruker, Hirten und Herden (Ján Podolák)	324
E. Bödi, Egy magyarországi lengyel falu táplálkozásá (Václav Frolec)	326
S. B. Roždestvenskaja, Russkaja narodnaja chudožestvennaja tradicija v sovremenom obščestve (Adam Pranda)	327
H. S. Maslova, Narodnaja odežda v vostočnoslavianskich tradicionnyh oby-	

čajach i obriadach XIX—načala XX v. (Mikuláš Mušíinka)	329
H. Böttner — G. Meissner, Bürgerhäuser in Europa (Peter Salner)	329
M. I. Steblin-Kamenskij, Mýtus a jeho svět (Hana Hlôšková)	330
Slovacki narodni kazki dľa mladšohô škiInohô viku (Mikuláš Mušíinka)	331
Tschechische Volksmärchen (Viera Gašparíková)	331
Krupa, A., Rozprávky ňaničky Žofky — Zofka není mesei (Jaromír Jech)	334
Ukrajinska narodna tvorčist (Mikuláš Mušíinka)	335
Dyťačij folklor (Mikuláš Mušíinka)	336
W. Scherf, Lexikon der Zaubermärchen (Jaromír Jech)	337
Derevjane čudo (Mikuláš Mušíinka)	339
Chodyly opryšky (Mikuláš Mušíinka)	340
H. Strobach, Deutsches Volkslied in Geschichte und Gegenwart (Soňa Burlasová)	342
L. Vargyas, Hungarian Ballads and the European Ballad (Oldřich Sirovátka)	343
I. Kriza, A legendaballadák (Juliana Kováčová)	345
J. Krzyżanowski, Szkice folklorystyczne III. (Zuzana Profantová)	347
Paremiologičeskij sbornik (Zuzana Profantová)	348
The Wisdom of Many (Zuzana Profantová)	350
S. Genčev, Narodna kultura i etnografija (Peter Slavkovský)	352

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

ТРАДИЦИИ — К ВОПРОСАМ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОЦИАЛИЗМЕ	
Введение (Божена Филова)	7
Цирбес, Владимир: Введение к конференции	9
Филова, Божена: Традиция и потребность ее современной теоретической и практической интерпретации	13
Арутюнов, С. А.: Соотношение традиции и инновации и ротационный механизм их взаимодействия	33
Варошова, Елена: Традиция как категория философии истории и нации	40
Марцелли, Мирослав: Традиции и проблема преемственности развития	46
Каменец, Иван: Отношение этнографии к историческим традициям	52
Хорват, Павел: К вопросу об исторических традициях в Словакии	60

Малова, Дарина: Место и функция политических традиций в структуре политической культуры	68
Чистов, К. В.: Традиции в свете фольклористической теории	78
Фролец, Вацлав: Традиции о народной культуре и традиции народной культуры	84
Хорватова, Эмилия: Динамика традиции в области духовной культуры	92
Лешчак, Милан: Ценностные и знаковые аспекты изучения этнокультурных традиций	105
Мрлиан, Рурольф: Драматическое искусство в свете традиций	115
Бурлас, Ладислав: Наше музыкальное наследие	123
Бакош, Ян: Традиция и художественно-историческое сознание в Словакии	128
Биатова, Катарина: Художественная аутентичность и примеры повторения в средневековом изобразительном искусстве	137
Кусы, Иван: Традиция и литературное наследство	149
Марчок, Вилиам: Традиция и непрерывность социалистического реализма	152
Кон, И. С.: Преемственность культуры и проблемы этнографии детства	163
Балаж, Андрей: Функция традиций в воспитании	178
Якубикова, Корнелия: Функция традиций в обычаях жизненного цикла человека	191
Ботик, Ян: Социальная миграция как фактор функционирования традиций народной культуры	196
Данглова, Ольга: Отношение традиции и моды	202
Ковачевичова, Соња: Этнографический атлас Словакии как средство познания традиций быта и культуры народа	218
Урбанцова, Вера: К вопросу о функции в истории этнографии	227
Бурласова, Соња: Преемственность в фольклорной традиции	233
Бенеш, Богуслав: Традиции и процессы инновации в фольклоре	240
Лйба, Петер: К вопросу о развитии и прогрессе в литературной традиции	249
Ноге, Юлиус: Традиции и литература для детей	257
Копал, Ян: Традиции и развитие в литературе для детей и молодежи	262
МАТЕРИАЛЫ	
Жилак, Ян: Традиция поделки деревянной посуды в селе Чески Брезов	269

ДИСКУССИЯ

Хабовштяк, Антон: Территории диалектов и этнография	278
Рипка, Ивор: О некоторых аспектах соотношения между этнографией и лингвистической карпатологией	286

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

TRADITIONEN — ZU DEN FRAGEN DER THEORIE UND PRAXIS IHRER WIRKUNG IN SOZIALISMUS

Einleitung (Božena Filová)	7
Čirbes, Vladimír: Einleitung zur Konferenz	9
Filová, Božena: Die Tradition und die Notwendigkeit ihrer derzeitigen theoretischen und praktischen Interpretation	13
Arutjunov, S. A.: Die Beziehung zwischen Tradition und Innovation und der Rotationsmechanismus ihrer gegenseitigen Wirkung	33
Várossová, Elena: Die Tradition als Kategorie der Philosophie der Geschichte und der Nation	40
Marcelli, Miroslav: Die Traditionen und das Problem der Kontinuität der Entwicklung	46
Kamenec, Ivan: Die Beziehung der Historiographie zu den historischen Traditionen	52
Horváth, Pavel: Zu einigen Fragen der historischen Traditionen in der Slowakei	60
Malová, Darina: Der Platz und die Funktion der politischen Traditionen in der Struktur der politischen Kultur	68
Čistov, K. V.: Die Tradition im Lichte der folkloristischen Theorie	78
Frolec, Václav: Die Tradition über die Volkskultur und die Tradition der Volkskultur	84
Horváthová, Emília: Die Dynamik der Traditionen im Bereich der geistigen Kultur	92
Leščák, Milan: Die Werte- und Zeichenaspekte der Erforschung ethno-kultureller Traditionen	105
Mrlían, Rudolf: Die dramatische Kunst im Licht der Tradition	115
Burlas, Ladislav: Unser musikalisches Erbe	123
Bakoš, Ján: Die Tradition und das kunsthistorische Bewusstsein in der Slowakei	128

Biathová, Katarína: Künstlerische Authentizität und Erscheinungen der Wiederholung in der bildenden Kunst des Mittelalters	137
Kusý, Ivan: Die Tradition und das literarische Erbe	149
Marčok, Viliam: Die Tradition und die Kontinuität des sozialistischen Realismus	152
Kon, I. S.: Die Kontinuität der Kultur und die Probleme der Ethnographie der Kindheit	163
Baláž, Ondrej: Die Funktion der Traditionen in der Erziehung	178
Jakubíková, Kornélia: Die Funktion der Tradition in den Bräuchen des menschlichen Lebenslaufes	191
Botík, Ján: Soziale Migrationen als Faktor des Fungierens der Traditionen der Volkskultur	196
Danglová, Oľga: Die Beziehung zwischen Tradition und Mode	202
Kovačevičová, Soňa: Der Ethnographische Atlas der Slowakei als Mittel zum Studium der Lebensweise und Kultur des Volkes	218
Urbanová, Viera: Zur Funktion der Tradition in der Geschichte der Ethnographie	227
Burlasová, Soňa: Die Kontinuität der Folkloretradition	233
Beneš, Bohuslav: Die Tradition und die Innovationsprozesse in der Folklore	240
Liba, Peter: Über einige Fragen der Entwicklung und des Fortschritts in der literarischen Tradition	249
Noge, Július: Die Tradition und die Kinderliteratur	257
Kopál, Ján: Die Tradition und Entwicklung in der Kreation und in der Rezeption der Kinder- und Jugendliteratur	262

MATERIALIEN

Žilák, Ján: Die Tradition der Erzeugung des Holzgeschirres in Český Brezov	269
--	-----

DISKUSSION

Habovštiak, Anton: Mundartliche Gebiete und die Ethnographie	278
Ripka, Ivor: Über Aspekte der Beziehung zwischen der Ethnographie und der linguistischen Karpatologie	286

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

TRADITIONS – TO THE QUESTIONS OF THEORY AND PRACTICE OF THEIR FUNCTIONING UNDER SOCIALISM

Introduction (Božena Filová)	7
Cirbes, Vladimír: Introduction of the conference	9
Filová, Božena: Tradition and a necessity of its theoretical and practical interpretation	13
Arufunov, Sergej Alexandrovič: The relation between tradition and innovation and the rotary mechanism of their mutual effect	33
Várossová, Elena: Tradition as a category of the philosophy of history and nation	40
Marcelli, Miroslav: Tradition and the problem of the development continuity	46
Kamenec, Ivan: The relation between historiography and the historical traditions	52
Horváth, Pavel: On some questions concerning the historical traditions in Slovakia	60
Malová, Darina: The place and function of political traditions in the structure of political culture	68
Čistov, Kirill Vasilievič: Tradition in the light of folkloristic theory	78
Frolec, Václav: Tradition on folk culture and the tradition of folk culture	84
Horváthová, Emília: The dynamics of tradition in the sphere of spiritual culture	92
Leščák, Milan: The value and character aspects concerning the investigation of ethnocultural traditions	105
Mrlían, Rudolf: Dramatic art in the light of traditions	115
Burlas, Ladislav: Our musical heritage	123
Bakoš, Ján: Tradition and the artistic and historical consciousness in Slovakia	128
Biathová, Katarína: Artistic authenticity and the phenomenon of repetition in the medieval creative art	137
Kusý, Ivan: Tradition and the literary heritage	149
Marčok, Viliam: Tradition and the continuity of socialistic realism	152

K o n, Igor Semionovič: Continuity of culture and the problems of the ethnography of childhood	163	Lib a, Peter: On some questions concerning the development and progress in literary tradition	249
B a l á ž, Ondrej: The function of traditions in upbringing	178	N o g e, Július: Tradition and the literature for children	257
J a k u b í k o v á, Kornélia: The function of tradition in the customs of man's life cycle	191	K o p á l, Ján: Tradition and the development in the creation and reception of the literature for children and young people	262
B o t í k, Ján: Social migrations as a factor of functioning the traditions of folk culture	196	V A R I O U S M A T E R I A L	
D a n g l o v á, Olga: The relation between tradition and fashion	202	Ž i l á k, Ján: Tradition of the Making of Wooden Kitchen Utensils in Český Brezov	269
K o v a č e v i č o v á, Soňa: Ethnographical Atlas of Slovakia as a means of knowing the traditions concerning the way of life and culture of the folk	218	D I S C U S S I O N	
U r b a n c o v á, Viera: To the function of tradition in the history of ethnography	227	H a b o v š t i a k, Anton: Dialectal Areas and Ethnography	278
B u r l a s o v á, Soňa: Continuity of folklore tradition	233	R í p k a, Ivor: On some Aspects of the Relation between Ethnography and Linguistic Carpathology	286
B e n e š, Bohuslav: Tradition and the innovation processes in folklore	240	B O O K R E V I E W S A N D R E P O R T S	

Štylizovaná holubica na plášti strieborného veľkomoravského gombíka, 9. storočie. Foto AŮ SAV

ETNOGRAFICKÝ ATLAS SLOVENSKA AKO PROSTRIEDOK SPOZNÁVANIA TRADÍCIÍ SPÔSOBU ŽIVOTA A KULTÚRY LUDU

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Náš príspevok staviame na základe poznatku, že tradície určitého časového úseku predstavujú štrukturovaný súhrn materiálno-spoločenskej reality, že sú výrazom historicko-spoločenského vedomia a pamäti. Na základe týchto premis a znakovej povahy tradícií možno vysloviť názor, že pripravované syntetizujúce dielo Etnografický atlas Slovenska predstavuje systematizáciu znakov tradícií obsiahnutých v ľudovej kultúre, ktoré sa stabilizovali na základe rôznych podnetov v odlišných časových úsekoch a boli špecifickým terénnym a archívnym výskumom, orientovaným na prípravu etnografického atlasu, zachytené tak, že charakterizujú ich pôsobenie v posledných 100–200 rokoch. Sledovaním frekvencie znakov určujúcich charakter týchto tradícií v jednotlivých lokalitách bolo možné rozčleniť Slovensko do štyroch väčších celkov, ktoré budeme nazývať kultúrnymi oblasťami, a to na kultúrnu oblasť nížinnú, horskú, východnú a západnú, a potom na niekoľko menších regiónov a subregiónov, ktorých charakter pre obmedzený rozsah nášho príspevku nemožno na tomto mieste v plnej miere sledovať. Uvedené štyri oblasti sa navzájom prestupujú, presahujú však i naše územné a rečové hranice a spájajú kultúru Slovenska

s kultúrami okolitých národov. Kultúru regiónov bolo možné sledovať na základe skladby znakov a spoločenského fungovania, v ktorom sa zo všeobecných javov stávali javy zvláštne a jedinečné.

Vzájomné porovnanie frekvencie jednotlivých znakov týchto štyroch oblastí a vybraných regiónov poukazuje na špecifikum zloženia tradícií týchto celkov, čo sa týka kultúrneho prejavu a prenikania inovácií i zachovávaní archaizmov. Tak napr. nížinnú oblasť bolo možné sledovať najmä na základe znakov materiálno-spoločenskej kultúry ľudu (t. j. stravy a stravovania, odevu a odievania, architektúry a bývania); horskú a západnú na základe znakov materiálno-technickej (výrobnej) a materiálno-spoločenskej kultúry ľudu; východnú najmä na základe znakov obsiahnutých v tradícii jeho kultúry materiálno-technickej a spoločenskej (obec, rodina). Pri tom najviac archaizujúcich znakov vykazovali oblasti: horská, východná a okrajový horský región. Naproti tomu inováciami sa vyznačovala najmä oblasť západoslovenská a stredoslovenský horský región. Archaizmy a inovácie sa nachádzali v pomernej rovnováhe v južnej kultúrnej oblasti.

Historicko-dialektická a systémová analýza ukázali, že podnety k vzniku

a ustáleniu povahy tradícií kultúry ľudu v jednotlivých oblastiach a regiách vznikali za rôznych okolností v odlišných historických, často uzlových etapách našich dejín, a že nemožno v našich klimatických a geografických podmienkach negovať ani prírodné prostredie. Pritom dôležitými a určujúcimi faktormi bol stav hospodárskych a spoločenských vzťahov a ich trendy, počas ktorých jednotlivec konal v rámci noriem spoločenského celku, ktorého súčasťou bolí, i na základe svojich individuálnych vlastností a schopností. Obmedzíme sa tu len na naznačenie najpodstatnejších z nich.

Tak napr. nami vymedzená nížinná oblasť je sídelne a kultúrne najstaršia. Pre poznanie kontinuity národných a v tom špecificky i tradícií kultúry a spôsobu života ľudu sú dôležité najmä posledné dve tisícročia, čo nám potvrdzuje poznanie genézy mnohých javov zaznamenaných Etnografickým atlasom Slovenska (EAS). Limes romanus a provincie Panonia a Noricum sprostredkovali nášmu územiu časť tradícií provinčnej kultúry, čo sa pri kontinuite osídlenia udržalo v rôznych obmenách v niektorých javoch poľnohospodárstva, pestovania viniča, ako aj v niektorých právnych a rodinných normách a obyčajach. Nemožno tu pritom nebrať do úvahy i neskoršiu orientáciu stredovekého Uhorska na Taliansko. Do doby Veľkej Moravy spadá základné osídlenie veľkej časti južného Slovenska, o čom okrem iného svedčí dodnes fungujúca toponymia a základná výrobná špecializácia ľudu (hrnčiari, kováči, tesári, medovarníci, psiari, herci, peňazotepci a pod.). Táto oblasť sa dostala prvá pod nadvládu Uhrov, ktorí po určitých korekciách ponechali domáce administratívne členenie, pretrvávajúce v jednotlivých elementoch zhruba až do prvej štvrtiny 20. stor. a podmieňujúce časť regionálnych zvláštností ľudovej kultúry Slovenska. Otvorenosť územia tejto oblasti k juhu

a bonita pôdy dovoľovali prijímať inovácie najmä v poľnohospodárskej výrobe, ktoré sú známe i v južnejších krajoch Európy. Vyše stopäťdesiatročný kontakt s tureckou ríšou znamenal na jednej strane určitý pokrok, napr. v opevňovacích stavbách, čo sa potom prejavilo rozvinutím tesárskych a stavebných tradícií ľudu. Na druhej strane toto obdobie prinieslo ustrnutie a zachovanie ich starších reziduí (napr. v odevy, v architektúre, v pochovávaní, v náhrobníkoch a pod.). V protitureckých bojoch sa vyznamenali mnohí príslušníci ľudových vrstiev, ktorí dostali od panovníka patričné privilégia. Táto okolnosť znamenala prienik zemianskych a vojenských tradícií do ľudovej kultúry (najmä v tanci, speve, ale i v baladách a povestiach). Po vyhnaní Turkov zo strednej Európy výstavba zničených lokalít, migrácia obyvateľstva na juh a neskôr postupná kapitalizácia uhorského poľnohospodárstva mali za následok inováciu tradícií spôsobu života ľudu tejto nížinnej oblasti, a to i na základe mocenských nariadení a vzťahujúcej sa kultúry agrárnych slovenských i maďarských miest. Sprostredkovateľmi týchto inovácií boli najmä sezónni poľnohospodárski robotníci, ktorí v 19. a zač. 20. stor. z juhu donášali do svojej horskej oblasti i do podhorských regiónov novosti (napr. pestovanie nových priemyselných plodín, nové poľnohospodárske postupy, mestské odevné súčiastky, priemyselne vyrobené textilie, obľubu jedál z bielej múky, pitie kávy, svietenie petrolejom a i.). Tomuto vplyvu napomáhal pritom aj obchod, ktorý pomocou pravidelných trhov, jarmokov, ale i vplyvom miestnych obchodníkov, začal dediny zásobovať požadovaným novým tovarom a prispel k inovovaniu tradícií spôsobu života ľudu horskej oblasti podľa vzoru tradícií agrárneho mesta.

Horská kultúrna oblasť Slovenska je od severu uzavretá pásmami karpát-

ských pohorí. Od prírodných podmienok tejto oblasti bol závislý celý rad zamestnaní, ktoré v 19. a zač. 20. stor. konzervovali starú podobu ich tradícií (napr. spôsoby horského poľnohospodárstva, pastierstva, drevárstva a domácej výroby závislej od týchto výrobných odvetví). Na druhej strane práve prírodné bohatstvo tejto oblasti podnietilo vznik baníctva, hutníctva, ale i miest a remesiel, ktoré v rámci celouhorského meradla práve na Slovensku dosiahli vrcholný rozvoj v 15.–18. stor. Táto skutočnosť sa odrazila v urýchlennom rozvoji technického myslenia a vzdelanostného vospievania miest a ich zázemia, čo viedlo potom i k inovovaniu technologických postupov a nástrojov (napr. v mlynoch, stupách, v stavbe vodných nádrží, v systéme splavovania dreva, vo väzbách krovu a pod.), k inovovaniu tradícií ľudového transportu, obchodu, odevu i viacerých obradov. V tejto kultúrnej oblasti možno očividnejšie ako inde sledovať vzájomné prieniky mestskej a ľudovej kultúry v niekoľkých historických medzníkoch, čo poznačilo miestne kultúrne tradície; spomenutá okolnosť vývinu našej národnej kultúry sa ešte i dnes nedostatočne hodnotí. K prvému prieniku vidieckych tradícií spôsobu života do tradícií mestských došlo v 15. a 16. stor., kedy na základe ekonomického zaostávania poľnohospodárskeho vidieka a napredovania miest došlo k migrácii slovenského vidieckeho obyvateľstva do miest, ktoré sa tak postupne poslovenčovali. Druhý raz sa tak stalo v 18. stor., kedy časť mestských remeselníkov začala strácať svojho mestského konzumenta a nový odbyť nachádzala medzi ľuďom na vidieku. K tretiemu prieniku došlo v druhej polovici 19. stor., kedy sa podstatná časť bývalého uhorského priemyslu nachádzala v horskej časti Slovenska. Keďže sa však uhorský priemysel nerozvíjal centralizovane, len v mestách, ako to bolo v Čechách alebo

inde v západnej Európe, nedochádzalo preto na Slovensku k takému procesu vznikania proletárskej kultúry, keď sa táto sústreďovala najmä okolo veľkých miest a priemyselných stredísk. V horskej oblasti Slovenska sa za prácou väčšinou len denne či na týždeň odchádzalo z dedín, kde rodiny robotníkov ostávali ďalej bývať v rodičovských domoch a polia si ponechávali ako základný zdroj obživy celej rodiny. Do tradícií kultúry a spôsobu života širokých vrstiev viacerých regiónov tejto oblasti sa v druhej polovici 19. stor. a začiatkom 20. stor. postupne dostali prvky mestských a robotníckych tradícií. Miestne tradície spôsobu života ľudu nezaniikli, ale sa inovovali a renovovali v zmysle nových prvkov a hodnôt. Časť ľudovej kultúry sa prudko otvárala novotám, iná časť z nej akoby ustrnula, napr. časť horského poľnohospodárstva, ktoré pri takejto deľbe práce v rodinách často ostávalo na starosti ženám.

Nami vymedzenú východoslovenskú kultúrnu oblasť na severe ohraničujú karpatské horstvá, na juhu výbežky Panónskej panvy, vystupujúce povodiami riek vysoko na sever. Aj tieto prírodné rozdiely mali dosah na charakter a vývin ľudovej kultúry a miestnych tradícií spôsobu života ľudu. Severný región východoslovenskej kultúrnej oblasti sa v sledovanom období stal doménou archaizmov tradícií ľudovej kultúry, južný doménou jej inovácií. Pritom však celá východoslovenská oblasť má svoje historické vývinové špecifikum, ktorým sa odlišuje od ostatného Slovenska. Tak napr. severovýchodný región východného Slovenska nezasiahla v dejinách ani raz moc českých kráľov, neprišli sem husiti ani bratrci. V dobe tureckých vojen patrila časť územia východného Slovenska pod správu sedmohradského kniežatstva. V 17.–20. stor. sa stávalo, že v jednej dedine žili popri sebe Slováci, Ukrajinci, Maďari, Nemci rôzneho vierovyznania (rímsko-katolíci,

pravoslávni, uniati, luteráni, kalvini i židia). Pritom každá z týchto cirkví mala inde svoje správne stredisko, často i mimo hraníc Slovenska (napr. v Lvove, Užhorode, Berehove a pod.). Boli tu významné a známe obchodné mestá. Nemali však takú vnútornú štruktúru, vývin a zázemie ako stredoslovenské bannické, alebo západoslovenské obchodné, a neskôr i priemyselné strediská. Po zrušení poddanstva veľká časť pôdy ostala vo vlastníctve veľkostatkárov. Nerozvinul sa tu ani priemysel v takej miere ako na západnom alebo strednom Slovensku, čo v 19. stor. znamenalo zaostávanie hospodárstva, transportu a obchodu, toto sa odrazilo aj v ľudovej kultúre. Prebytok pracovných síl odchádzal za sezónnou a trvalou prácou do zahraničia; v rámci predmníchovského Československa odtiaľto bolo najväčšie vysťahovalectvo do USA. Oblasťou dva razy v 20. storočí prešla frontová línia, čo v postihnutých regiónoch a subregiónoch znamenalo zničenie väčšiny hodnôt materiálnej kultúry ľudu. Všetky tieto skutočnosti pôsobili na jednej strane na urýchléné prijímanie prvkov tradícií mestského spôsobu života. Na druhej strane princípy spôsobu života v starých rodinných i lokálnych spoločenstvách spôsobovali, že novotvary sa síce prijímali, ale sa pretvárali na základe miestnych názorov pre potreby uvedených spoločenstiev. Zvláštnosti tohto procesu v sledovanom období spôsobovali viaceré okolnosti: napr. spomínaná etnická a náboženská príslušnosť a jej rozdrobenosť, ale najmä nedostatok škôl, čo sa prejavilo najmä v dlhodobom pôsobení archaizmov, spojených s ľudovou vierou, obradmi, ale i v charaktere umeleckého prejavu ľudu.

Aj západoslovenská kultúrna oblasť sa po stránke prírodnej ohraničuje na severe horskými pásmami a na juhu výbežkami Panónskej panvy, siahajúcej povodím Váhu, Hrona, Nitry a Ipľa hl-

boko na sever. Pravdepodobne práve na základe tejto polohy bol jej historický vývin odlišný od vývinu východoslovenskej kultúrnej oblasti. Na juhu západoslovenskej oblasti ležali administratívne centrá Veľkej Moravy, Nitra a Bratislava. Západné Slovensko bolo oblasťou intenzívnych stykov s Moravou a Čechami. Sem najprv prišli husiti, bratrci. Tu sa usadila hlavná časť pobielohorských exulantov, čo znamenalo nielen zintenzívnenie kontaktu s kultúrou Čiech a Moravy, ale i inováciu tradícií remesiel, tlačiarní, škôl, hudby, písomníctva a p. v mestách a dedinách, v ktorých sa vyhncanci usadili. V dobe tureckých vojen oblasť západného, stredného a severného Slovenska patrila pod vládu Habsburgovcov, čo pôsobilo nielen na rozkvet miest (Bratislava, Trnava), ale i na zintenzívnenie kontaktov s hlavným mestom monarchie Viedňou a jej kultúrou. Tereziánske osvietenenské reformy sa realizovali najmä na tomto území, a to s väčšou intenzitou a dôslednejšie (predovšetkým tam, kde ležali cisárske majetky, napr. na Záhorí) ako v regiónoch spravovaných uhorskou šľachtou. Reformy sa týkali nielen poľnohospodárstva, remeselnej výroby, ale i staviteľstva, hygieny, obchodu, transportu, školstva, obecnej i verejnej správy a pod. A tieto okolnosti sa postupne začali odrážať i v renovovaní a inovovaní domácich vidieckych tradícií uvedených úsekov práce a života ľudu. Po zrušení poddanstva došlo tu k vykupovaniu pôdy. Parolodná a železničná doprava v druhej polovici 19. stor. prepojila túto oblasť s ostatnými krajinami monarchie, čo uľahčovalo kontakty obyvateľov oblasti. Priemyselné centrá, ktoré vznikali okolo miest, lákali vidiecke obyvateľstvo, čím mestá narastali. Spôsob mestského života mal vplyv na začínajúcu urbanizáciu vidieka, čo sa prostredníctvom mestských predmestí prejavilo najmä v architektúre, odievaní, strave, ale i v niektorých zvykoch

ľudu. Parcelácia pôdy po r. 1918 viedla obyvateľstvo vidieka k zotrvaníu pri roľníckej práci. Zárobky sa však doplňali sezónnou prácou, za ktorou sa odchádzalo do domácich miest i do cudziny. Tieto okolnosti pôsobili na dovtedajšiu lokálnu uzavretosť miestnych tradícií spôsobu života a kultúry ľudu, preto v nich veľmi rýchlo dochádza k početným inováciám. Novotvary v živote a kultúre ľudu tejto oblasti sa šírili zo západu na východ, k čomu po r. 1918 prispela aj skutočnosť, že Praha sa stala hlavným mestom, že Čechy a Morava vlastnili najvyspelejšiu časť rakúsko-uhorského priemyslu a doprava v novej republike sa postupne preorientovala zo severo-južného smeru na smer západovýchodný.

Na základe poznatkov z atlasových výskumov po roku 1945 pozorujeme rozpad uvedených kultúrnych oblastí a posun hodnôt obsiahnutých v tradíciách ich spôsobu života a kultúry. Analýza ukázala, že k tomuto rozpadu dochádzalo na základe viacerých okolností. Patrí medzi ne vyrovnávanie rozdielov medzi mestom a dedinou ako jedna z prvotných požiadaviek výstavby socializmu, čo so sebou nieslo univerzalizáciu kultúry a stieranie rozdielov vlastných prv jednotlivým oblastiam a regiónom. Je to ďalej napr. i včlenenie častí tradície sviatkov a zvykov do systému kultúry a tradícií socialistickej spoločnosti (napr. Vianoc, Veľkej noci, Pamiatky zosnulých, dožiniek, vinobrania a pod.). Dochádza i k rozšíreniu zvykov, vlastných prv len niektorým regiónom, na územie celého Slovenska (napr. vianočného stromčeka, slamených ozdôb, zvyku jarných oblievačiek, kraslíc, dožinkového venca, ozdobovania hrobov kvetmi a pod.). Prispievajú k tomu celospoločenské faktory, najmä masovokomunikačné prostriedky, folklórne slávnosti, pôsobenie Ústredia ľudovej umeleckej výroby a pod. Niektoré sviatky a oslavy sa z pôvodných mest-

ských tradícií dostali v posledných desaťročiach do vidieckych ľudových (napr. slávnostné blahoželania a pohostenia pri príležitosti narodenín, menín, zlatej svadby, pracovných úspechov a pod.). Ale i naopak, prvky z ľudových tradícií prénikajú i v súčasnosti do mesta (napr. vyšší počet svadobníkov, okázalejšia svadobná hostina, vyšší počet smútiacich na pohreboch a ich účasť na karovom pohostení a pod.). Technizácia súčasného života vyvoláva potrebu variabilnej kultúry, v ktorej by nanovo bola citeľná proporcia jednotlivého človeka. Vzor takéhoto kultúrneho vyjadrenia široké vrstvy nachádzajú nielen v cudzích módných predlohách, ale i v domácich tradíciách, na základe ktorých si potom tieto pretvárajú a dotvárajú nové.

Výskumy realizované na prípravu Etnografického atlasu Slovenska na základe symbiózy nových tradícií spôsobu života a kultúry ľudu so starými zaznamenali náznaky vzniku nových kultúrnych oblastí a regiónov Slovenska. Javí sa to napr. v mnohosti priestorov nových domov a ich využívaní, vo farebnosti a stvárnení omietok domov, v zostavovaní jedálneho lístku vidieckych rodín a preferovaní určitých jedál, v zachovaní a inovovaní niektorých obradov, ale i vo farebnosti odevu, pretrvaní niektorých archaických odevných foriem a v ich včlenení do súčasného systému odievania, a pod. Tieto znaky však v dobe atlasových výskumov, teda v rokoch 1970–1980, ale často ešte i dnes nemožno považovať za ustálené, charakterizuje ich určitá nehotovosť, preto ich bolo v čase výskumu EAS ťažké zachytiť. Aj napriek tomu možno vysloviť mienku, že funkcie, normy a hodnoty obsiahnuté v tradíciách spôsobu života ľudu nami vymedzených štyroch kultúrnych oblastí a niektorých regiónov Slovenska pôsobia i dnes pri vytváraní nových hodnôt spôsobu života a ustálovaní našich celospoločenských súdo-

bých tradícií. Toto naše pozorovanie podporujú aj nové súdobé umelecké diela, v ktorých autori vidieckeho ľudového vrstvy charakterizujú, a to i v konfliktných situáciách, na základe odlišnosti ich noriem, životných hodnôt a životných postojov ako príslušníkov kultúrneho spoločenstva horskej alebo nížinnej ľudovej kultúry (napr. v Ballekovom románe *Pomocník*); tiež fantasticko-snové videnie života a individualizovanie zážitku širšej society, ktoré je charakteristické pre východné Slovensko (čo možno sledovať v Jakubiskovom režijnom videní ľudových vrstiev); alebo nevyhnutnosť a realita konania, vlastná ľudovej filozofii oblasti západného a stredného Slovenska (čo okrem iných využíva v režijnom stvárnení filmový režisér Lettrich).

Pri historickom sledovaní impulzov vzniku, stabilizácie a rozpadu tradícií spôsobu života ľudu, ako aj pri ich teritoriálnom rozšírení, bolo možné poznať rad vývinových zákonitostí, ktoré prerastajú rámec ľudovej kultúry a týkajú sa kultúry vôbec. V prvom rade sme zistili, že pri vzniku špecifika kultúry jednotlivých nami vymedzených oblastí, a tým i tradícií v nich pôsobiacich, bolo dôležité práve na Slovensku prírodné prostredie. Dôležitosť tejto závislosti najmä v materiálno-technickej a v materiálno-spoločenskej kultúre ľudu rástla a klesala v dialektickom vzťahu s potrebami a možnosťami človeka a spoločnosti. Úmerne s rastom vedomostí a rastom vzdelanostného vyspievania človeka, ako aj na základe nových potrieb a požiadaviek spoločnosti sa závislosť od prírody zmenšovala, prípadne prekonávala. V zmysle systémového, dialekticko-historického sledovania kultúry možno povedať, že subsystém ľudovej kultúry neinovoval svoje tradície len na základe svojich vnútorných potrieb a pohnutí, ale aj na základe popudu a impulzov systému vyššieho, napr. celonárodného, celoštátneho. Novotvary

penikali do systému ľudových tradícií vtedy, keď sa tento v súvislosti s vonkajšími i vnútornými okolnosťami otvoril, čo sa dialo obyčajne v dobách veľkých hospodárskych a spoločenských premien. K ustáleniu a k včleneniu novotvarov, k vytvoreniu tradícií z nich, dochádzalo vtedy, keď sa subsystém ľudovej kultúry uzavrel, čo sa obyčajne dialo v dobe akéhosi vývinového pokoja, ale najmä v dobe ustrnutia a stagnácie. Preto historický čas prvých kontaktov s novou hodnotou kultúry sa nekryje s dobou vytvárania a zovšeobecnovania patričnej tradície z nej. Vzájomné prenikanie ľudových a mestských tradícií atlas zistil niekoľkokrát, a to nielen v súčasnosti, ale aj v 19. a 18. stor., ba aj 15. a 16. storočí.

Pri prechode prvkov zo skladby jedného systému do inej štruktúry dochádza k posunu hodnôt. V novej skladbe sa totiž nový prvok dostáva do odlišných vzťahov, než bol v tej štruktúre, odkiaľ prišiel. Tento posun a nové vzťahy, vyvolávajú a uľahčujú formálne i funkčné obmeny a hodnotové posuny obsiahnuté v tradíciách kultúry. V dôsledku týchto skutočností nemôžeme národopis sledovať len jeden druh tradícií, alebo hovoriť o mechanickom preberaní tradícií jedného spoločenského prostredia druhým, ale treba uvažovať o vzájomnom dialektickom tvorivom včleňovaní. V tomto procese je prijímajúce spoločenstvo na základe svojich tradícií, potrieb a možností prostredníctvom človeka selektorom. V sledovaní procesov včleňovania hodnôt tradícií kultúry je poznanie synchronného fungovania tradícií len jednou časťou, druhou, práve tak dôležitou, je poznávanie mechanizmov fungovania tradícií v historickom čase a spoločenskom priestore, pričom objavenie impulzov a koreňov tých ktorých tradícií je dôležitým medzníkom, pomáhajúcim spoznávať potom charakter, vývin i stabilizáciu kultúrnych tradícií určitého spoločenstva.

Резюме

Разделение Словакии на области и меньшие районы вытекало из цели, которую перед собой поставил Этнографический атлас Словакии (ЭАС), а именно, дать представление о характере и развитии народной культуры в историческом времени и общественном функционировании за последние два века, при этом указать на отношения к общенациональной и центрально-европейской культуре. Решающим, при выполнении этой цели, было то, что атлас был задуман как территориальный. Это значит, что исследовались не только словацкие районы, но и венгерские, украинские и в прошлом немецкие. Оценка материалов собранных при исследованиях и содержащихся в исторических документах происходила на трех уровнях: в пространственно-географическом, пространственно-словацком и на уровне времени и развития. Анализ карт, которые таким образом возникли, показал, что в одном и том же районе или области сосуществовали явления и традиции образа жизни народа, которые возникли в различное время и в различных сообществах, часто даже за границами Словакии.

При историческом исследовании причин возникновения, стабилизации и распада отдельных культурных областей и районов Словакии мы имели возможность открыть целый ряд закономерностей, которые имеют этнографическое значение и касаются развития культуры вообще. В первую очередь можно сказать, что границы отдельных культурных районов и областей Словакии не были постоянными, а изменялись, а в некоторых случаях отдельные культурные территориальные целостности гибли, чтобы на их основании возникли новые. Для специфики отдельных областей Словакии было важно, точнее, играла важную роль природная среда, но и эта зависимость не была постоянной. Она как диалектическое отношение, то росла, то понижалась, в зависимости от потребности и возможностей человека и общества. Это значит, что соразмерно с ростом знаний и ростом образовательного уровня, также как

на основе потребностей и требований общества, зависимость от природы уменьшалась, а в иных случаях и преодолевалась.

Далее мы узнали, что образ жизни и культуры народа перерос языковые, национальные и государственные границы. Однако язык и национальная принадлежность оказали значительное влияние в образовании различных вариантов культуры в рамках отдельных территорий и до сих пор вносят свою лепту в районную специфику культуры. Проникновение нововведений в контекст народной культуры отдельных территориальных целостностей не происходит только на основании внутренних потребностей этого сообщества, но и на основе импульсов извне. В смысле системного исследования можно сказать, что подсистемы народной культуры не принимают нововведения только на основе потребностей своей системы, но и на основе импульсов системы высшего ранга, как например общенациональной, общегосударственной. Нововведения проникают в систему народной культуры только тогда, когда она по внешним и внутренним причинам становится открытой системой, обычно это бывает в период больших экономических и социальных преобразований. Принятие нововведений и образование на основе них традиций происходит тогда, когда подсистема народной культуры закрылась, что обычно происходит в периоды застоя и стагнации. Поэтому историческое время первых контактов с новой культурной ценностью не всегда перекрывается с периодом ее обобщения и территориального расширения, а таким образом временем образования районной традиции на ее основании. При переходе одного или нескольких элементов из состава одной системы в новую структуру происходила и перестановка ценностей. В новой системе элемент включается в новые отношения, сам переход и новые отношения вызывают и облегчают его формальное и функциональное обновление. В результате этих фактов нельзя говорить о механическом принятии

или уменьшении значения ценностей, а можно говорить о творческом приеме и их зачленении. Причем принимающее сообщество человека-творца и потребителя играет роль селектора. Поэтому генезис явления и его пространственное расширение

образует только одну сторону явления. Вторую сторону, при познании развития культуры не менее важную, образует функционирование традиций в историческом времени и социальном пространстве.

DER ETHNOGRAPHISCHE ATLAS DER SLOWAKEI ALS MITTEL ZUM STUDIUM DER LEBENSWEISE UND KULTUR DES VOLKES

Zusammenfassung

Die Gliederung der Slowakei in größere Gebiete und kleinere Regionen entsprang den Zielen, die sich der Ethnographische Atlas der Slowakei (EAS) stellte: ein Bild über den Charakter und die Entwicklung der Volkskultur in der historischen Zeit und in ihrer gesellschaftlichen Funktion in den letzten zwei Jahrhunderten zu entwerfen und dabei auf die Beziehungen zur gesamtnationalen und mitteleuropäischen Kultur hinzuweisen. Entscheidend für das Erreichen dieses Zieles war der Umstand, daß der Atlas als regionales Werk konzipiert wurde. Das bedeutet, daß nicht nur die slowakischen Lokalitäten untersucht wurden, sondern auch die madjarischen, ukrainischen und die vormals deutschen Örtlichkeiten. Die Auswertung des bei den Forschungen und aus historischen Belegen gesammelten Materials wurde in drei Ebenen durchgeführt: in der räumlich-geographischen, in der räumlich-gesellschaftlichen und in der zeitlich-entwicklungsmäßigen Ebene. Die Analyse der Landkarten, die nach dieser Methode verfertigt wurden, hat gezeigt, daß in einer Lokalität, in einer Region oder in einem Gebiet solche Erscheinungen und Traditionen der Lebensweise des Volkes nebeneinander lebten, die zu verschiedener Zeit und in verschiedenen Gemeinschaften, ja öfters auch außerhalb der Grenzen der Slowakei entstanden waren.

Bei der historischen Untersuchung der Ursachen des Entstehens, der Stabilisierung und des Zerfalls der einzelnen Kulturgebiete und Regionen der Slowakei bot sich uns die Möglichkeit, eine Reihe von Entwicklungsgesetzen festzustellen, die die

Grenzen der ethnographischen Bedeutung überschreiten und die Entwicklung der Kultur überhaupt betreffen. In erster Linie kann gesagt werden, daß die Grenzen der einzelnen Kulturregionen und Gebiete nicht stabil waren, sondern daß sie sich änderten, ja einzelne regionale Kulturkomplexe hörten auch auf zu existieren und auf ihren Trümmern entstanden neue. Für den spezifischen Charakter der einzelnen Gebiete der Slowakei war die natürliche Umwelt wichtig, doch diese Abhängigkeit war nicht stabil. Sie wuchs oder sank in dialektischer Beziehung zu den Bedürfnissen und Möglichkeiten des Menschen und der Gesellschaft. Das bedeutet, daß sich die Abhängigkeit von der Natur proportional zur Zunahme des Wissens und zum Anstieg der Bildung sowie auch auf Grund der Bedürfnisse und der Anforderungen der Gesellschaft verminderte, ja daß sie auch völlig überwunden wurde.

Weiterhin erkannten wir, daß die Lebensweise des Volkes die sprachlichen, nationalen und staatlichen Grenzen überschritt. Doch beteiligten sich die Sprache und die Nationalität wesentlich an der Formung der Varianten im Rahmen eines bestimmten Territoriums, sie tragen auch heute zu den regionalen Spezifika der Kultur bei. Das Eindringen von Neubildungen in den Kontext der Volkskultur eines bestimmten regionalen Komplexes geschah nicht nur nach den inneren Bedürfnissen dieser Gemeinschaft, sondern auch auf Grund äußerer Impulse. Im Sinne der Systemforschung kann man also sagen, daß das Subsystem der Volkskultur Neubildungen nicht nur infolge der Bedürfnisse

seines Systems übernahm, sondern auch auf Grund von Anregungen eines höheren Systems, z. B. eines gesamt-nationalen oder gesamtstaatlichen Systems. Neubildungen drangen dann in das System der Volkskultur ein, wenn sich dieses System infolge äußerer oder innerer Umstände öffnete, was gewöhnlich in Epochen großer wirtschaftlicher und gesellschaftlicher Umwälzungen geschah. Eine Stabilisierung und Eingliederung von Neubildungen und eine Entstehung von Traditionen aus ihnen im Rahmen einer bestimmten Region oder eines bestimmten Gebietes fand dann statt, wenn sich das Subsystem der Volkskultur schloß, was gewöhnlich in einer Zeit der Stagnation in der Entwicklung geschah. Deshalb muß sich die historische Zeit der ersten Kontakte mit dem neuen Kulturwert nicht mit der Zeit der Verallgemeinerung und regionalen Verbreitung dieses Wertes und also mit der Zeit der Entstehung einer neuen regionalen Tradition aus ihr decken. Beim Übergang eines oder mehrerer Elemente aus der Struktur eines

Systems in eine andere Struktur tritt eine Verschiebung der Werte ein. In der neuen Struktur geht nämlich das ankommende Element in andere Beziehungen ein, als es in der Struktur eingegangen war, aus der es kam. Diese Verschiebung der Werte und die neuen Beziehungen rufen seine formalen und funktionellen Variationen hervor und erleichtern sie.

Auf Grund dieser Tatsachen kann man dann nicht von einer bloßen mechanischen Übernahme oder von einer Verminderung der Werte sprechen, sondern von ihrem schöpferischen Aufnehmen und Eingliedern in die neue Struktur. Dabei ist die aufnehmende Gemeinschaft des Menschen-Schöpfers und des Menschen-Konsumenten der Selektor. Deshalb ist die Genese des Phänomens und seine räumliche Verbreitung nur eine seiner Seiten. Die zweite, für das Studium der Entwicklung der Kultur ebenso wichtige Seite, ist das Fungieren der Traditionen in der historischen Zeit und im gesellschaftlichen Rahmen.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 34, 1986, číslo 1—2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ
Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašpari-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1986

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 34, 1986 № 1—2

Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 34, 1986, Nr. 1—2. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 34, 1986, No. 1—2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

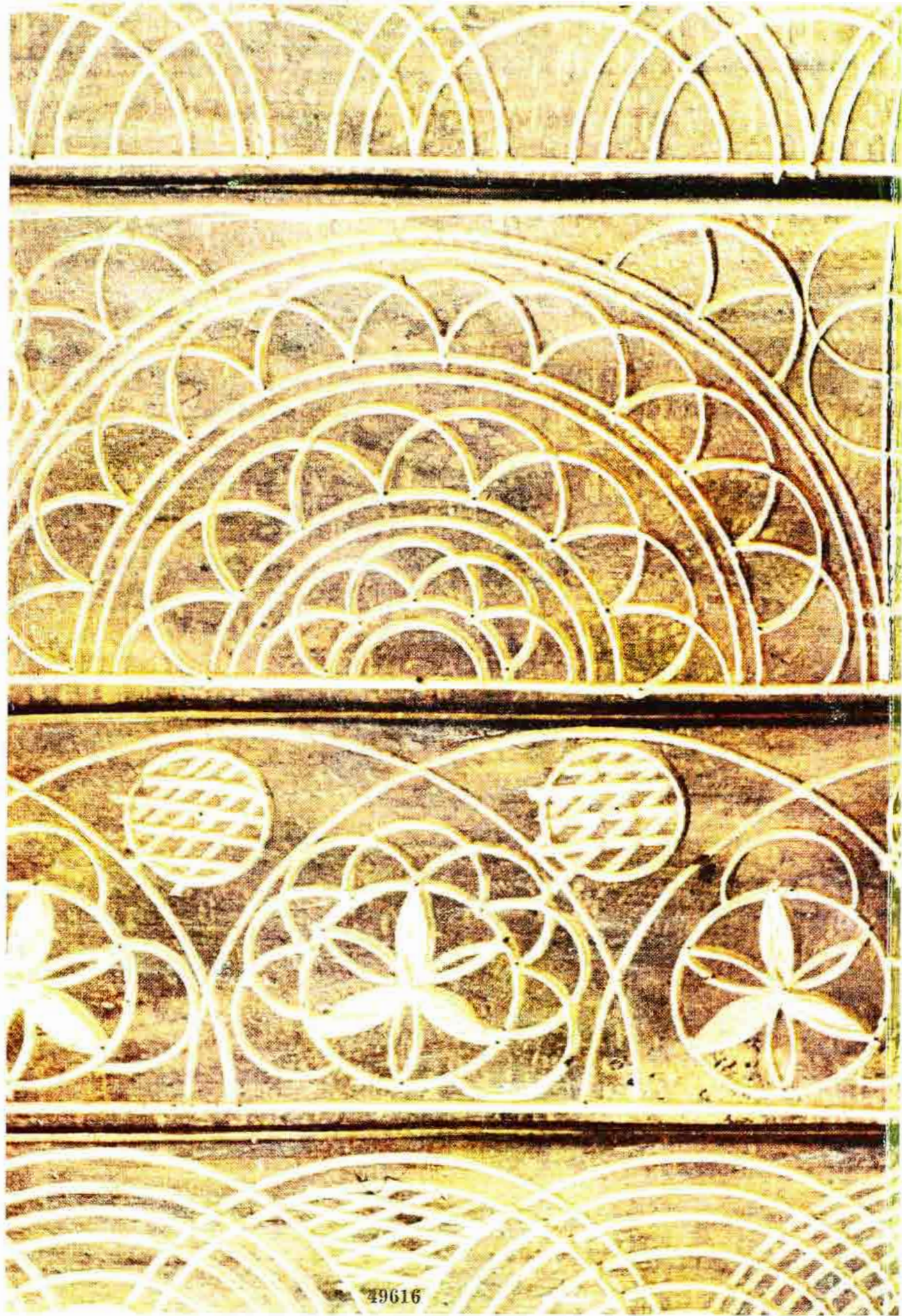
Année 34, 1986, No. 1—2

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

49616